

ԼԵԶՎԱԲԱՆՈՒԹՅՈՒՆ

ԱՆԳԼԵՐԵՆԻ ԺԱՄԱՆԱԿԱՅԻՆ ՀԱՐԱԲԵՐԱԿՑՈՒԹՅԱՆ ԿԱՐԳԻ ԵՎ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՈՉ ԻՐԱԴՐԱԿԱՆ ԺԱՄԱՆԱԿԻ (ԵՆԹԱ-)ԿԱՐԳԻ ՁՈՒԳԱԴՐԱԿԱՆ ՔՆՆՈՒԹՅՈՒՆ

ՍԱՐԳԻՍ ԱՎԵՏՅԱՆ

Անգլերենի գործնական-նկարագրական քերականությունների մեջ ավանդաբար առանձնացվում է տասնվեց ժամանակաձև. տարբերակվում է չորս ժամանակային խումբ, որոնցից յուրաքանչյուրն ունի եւ չորսական ժամանակաձև¹: Այդ տասնվեց բայական ձևերը to write «գրել» բայի օրինակով կարելի է ներկայացնել հետևյալ աղյուսակի տեսքով.

	Indefinite	Continuous	Perfect	Perfect Continuous
Present	I write «գրում եմ» (սովորաբար)	I am writing «գրում եմ» (այժմ)	I have written «գրել եմ»	I have been writing «գրելիս եմ եղել»
Past	I wrote «գրեցի» և «գրում էի» (սովորաբար)	I was writing «գրում էի» (այն ժամանակ, տվյալ պահին)	I had written «գրել էի»	I had been writing «գրելիս էի եղել»
Future	I will/shall write «գրելու եմ, կգրեմ»	I will/shall be writing «գրելիս կլինեմ»	I will/shall have written «գրած կլինեմ»	I will/shall have been writing «գրելիս կլինեմ»
Future in the Past	I would/should write «կգրեի, գրելու էի»	I would/should be writing «գրելիս կլինեի»	I would/should have written «գրած կլինեի»	I would/should have been writing «գրելիս կլինեի»

Անգլերենի տեսական քերականության մեջ շարունակական, վաղակատար և վաղակատար շարունակական բայաձևերի քերականական կարգավիճակը մեկնաբանվում է ոչ միանշանակ: Տարբեր հետազոտողներ դրանց վերագրում են կա՛մ կերպի, կա՛մ ժամանակի, կա՛մ էլ այսպես կոչված՝ ժամանակային հարաբերակցության (time correlation) քերականական կարգի իմաստ²: Առավել ընդունված տեսակետի համաձայն՝ անգլերենի շարունակական բայաձևերը ընթացքային (progressive) կամ շարունակական (continuous) կերպի իմաստ են արտա-

¹ St' u Կաушанская В. Л., Ковнер Р. Л., Кожевникова О. Н. и др. Грамматика английского языка. Л., 1973 (տիտղոսաթերթը՝ ռուսերեն, շարադրանքը՝ անգլերեն), էջ 81–111, Качалова К. Н., Израилевич Е. Е. Практическая грамматика английского языка. 8-е издание, переработанное и дополненное К. Н. Кочаловой. Т. 1, Киев, 2003, էջ 106–109:

² Հմմտ. Гуревич В. В. Теоретическая грамматика английского языка. Сравнительная типология английского и русского языков. М., 2003, էջ 31, 35–37, 152–153, 155–156:

հայտում, որի դեպքում եղելությունը դիտվում է անմիջական զարգացման, ընթացքի մեջ՝ առանց եզրային (սկզբի կամ ավարտի) սահմանափակման: Ընթացքային կերպը ոչ միայն ցույց է տալիս եղելության՝ ընթացքի մեջ գտնվելը, այլև ընդգծում է նրա կոնկրետությունը՝ առանձնակի դրսևորումը (individual occurrence)³: Ճիշտ է, նշված կերպային իմաստը լեզուներում հաճախ արտահայտվում է անկատար կերպի միջոցով, սակայն պետք է նկատի ունենալ, որ անկատար կերպն ավելի լայն իմաստային ընդգրկում ունի և կարող է ցույց տալ ոչ միայն տվյալ պահին առանձնակի դրսևորվող ընթացքայնություն (progressiveness), այլև սովորութային (habitual) տևականություն: Այլ կերպ ասած՝ թե՛ սովորութային տևականությունը, թե՛ կոնկրետ ընթացքայնությունը անկատար կերպի մասնավոր դրսևորումներից են⁴: Եթե որոշ լեզուներում ոչ ընթացքային (non-progressive) և ընթացքային (progressive) կերպիմաստների համար համապատասխան բայաձևեր չեն տարբերակվում, այլ նշված երկու իմաստները դրսևորվում են միևնույն ձևի միջոցով, ապա այլ լեզուներում տարբերակվում են ոչ ընթացքային (non-progressive) և ընթացքային (progressive) ձևեր: Ընդ որում, վերջին դեպքում այդ տարբերակումը կարող է կա՛մ պարտադիր, կա՛մ էլ ոչ պարտադիր բնույթ կրել⁵: Օրինակ, անգլերենում և բրազիլական պորտուգալերենում ոչ ընթացքային (non-progressive) և ընթացքային (progressive) կերպիմաստները պարտադիր տարբերակված արտահայտություն են ստանում, ըստ այդմ՝ ընթացքային իմաստը չի կարող արտահայտվել ոչ ընթացքային ձևի միջոցով կամ հակառակը⁶. հմմտ. մի կողմից՝ անգլ. He is working now, բր. պորտ. Ele está trabalhando agora (progressive) «Նա աշխատում է այժմ», մյուս կողմից՝ անգլ. He works every day, բր. պորտ. Ele trabalha cada dia (non-progressive) «Նա աշխատում է ամեն օր»: Մինչդեռ, ասենք, իտալերենում, իսպաներենում, թուրքերենում, պարսկերենում ոչ ընթացքային (non-progressive) և ընթացքային (progressive) ձևերի տարբերակումը ոչ պարտադիր բնույթ է կրում, քանի որ առանձնակի դրսևորվող ընթացքայնության իմաստը կարող է արտահատվել նաև անկատար կերպի ոչ ընթացքային ձևի միջոցով, միայն թե ընթացքային ձևի կիրառությունը հատուկ ընդգծում է եղելության ընթացքի մեջ գտնվելը⁷ (թեև արդի խոսակցական իսպաներեն-

³ Տե՛ս **А. И. Смирницкий**, Морфология английского языка. М., 1959, էջ 321–325, **В. Comrie**, Aspect. An Introduction to the Study of Verbal Aspect and Related Problems, Cambridge University Press, 1976, էջ 32–35:

⁴ Տե՛ս **В. Comrie**, նշվ. աշխ., էջ 24–35, նաև՝ **J. Bybee, R. Perkins, W. Pagliuca**, The Evolution of Grammar. Tense, Aspect, and Modality in the Languages of the World, Chicago and London, 1994, էջ 125–127:

⁵ Տե՛ս **В. Comrie**, նշվ. աշխ., էջ 32–33:

⁶ Տե՛ս **Качалова К. Н., Израилевич Е. Е.**, նշվ. աշխ., էջ 111, 119, **S. Celegatti Althoff**, Portuguese Grammar (second edition), Singapore, 2007, էջ 113–114, **J. Whitlam**, Modern Brazilian Portuguese Grammar. A Practical Guide, London and New York, 2011, էջ 128:

⁷ Տե՛ս **A. Lamping**, Italian Grammar (new edition, edited by J. Gwynne), BBC Languages,

նում ոչ ընթացքային և ընթացքային ձևերի պարտադիր տարբերակման որոշակի միտում է նկատվում)⁸:

Ինչպես վերը տեսանք, սովորության տևականության և առանձնակի ընթացքայնության իմաստները տարբերակվում են անկատար կերպի ներսում՝ որպես նրա մասնավոր դրսևորումներ: Մակայն պետք է նկատի ունենալ անգլերենի հետևյալ առանձնահատկությունը. ի տարբերություն, ասենք, իսպաներենի և պորտուգալերենի, որոնք իմպերֆեկտի և պրետերիտի (համարժեք է աորիստին), այսինքն՝ անկատար կերպի (Imperfective Aspect) և կատարյալ կերպի (Perfective Aspect) առանձին ձևեր են տարբերակում⁹, անգլերենում այդ երկու կերպիմաստներն արտահայտվում են մեկ ընդհանուր ձևի միջոցով: Ուստի կարծում ենք՝ իրավացի են այն հետազոտողները, որոնք անգլերենում ընթացքային (progressive) ձևին հակադրվող այդ ոչ ընթացքային ձևը բնորոշում են որպես ընդհանուր կերպ (Common Aspect)¹⁰: Ըստ այդմ՝ եթե իսպաներենում և պորտուգալերենում առանձնակի ընթացքայնություն արտահայտող ձևը, որպես անկատար կերպի մասնավոր դրսևորում, հակադրվում է սովորության տևականություն արտահայտող ձևին, ապա անգլերենում առանձնակի ընթացքայնություն արտահայտող ձևը հակադրվում է ավելի լայն իմաստային ընդգրկում ունեցող ընդհանուր կերպի ձևին, որը համատեղում է անկատար կերպի (Imperfective Aspect) սովորության տևականության և կատարյալ կերպի (Perfective Aspect) իմաստները. հմմտ. անգլ. *Yesterday I was working* (imperfective progressive) when he came «Երեկ ես աշխատում էի (այդ պահին), երբ նա եկավ», *I (usually) worked* (imperfective habitual) a lot last year «Ես անցած տարի (սովորաբար) շատ էի աշխատում», *I worked* (perfective = aorist) a lot yesterday «Երեկ ես շատ աշխատեցի»:

Հաճախ կերպային իմաստ է վերագրվում նաև անգլերենի վաղակատարին (Perfect), որը, ըստ այդմ, ցույց է տալիս անցյալի եղելության

London, 2006, էջ 102–103, **G. L. Lewis**, *Turkish Grammar*, Oxford University Press, 2001, էջ 108–109, 111–112, **Ю. В. Щека**. Практическая грамматика турецкого языка. М., 2007, էջ 186–188, 195–199, **Рубинчик Ю. А.** Грамматика современного персидского литературного языка. М., 2001, էջ 240–242:

⁸ Տե՛ս **Виноградов В. С.** Грамматика испанского языка. М., 2008, էջ 153–154, **J. B. Nieto, A. Di Tullio et al.**, *Nueva gramática de la lengua española*, Real Academia Española, 2010, էջ 431, 436, 547–548:

⁹ Տե՛ս **J. I. Hualde, A. Olarrea, A. M. Escobar, C. E. Travis**, *Introducción a la lingüística hispánica* (segunda edición), Cambridge University Press, 2010, էջ 157, **A. P. Hutchinson, J. Liloyd**, *Portuguese. An Essential Grammar* (second edition), New York and London, 2003, էջ 76–77:

¹⁰ Տե՛ս **Смирницкий А. И.**, նշվ. աշխ., էջ 321–325, **Ильиш Б. А.** Строй современного английского языка. Л., 1971 (տիտղոսաթերթը՝ ռուսերեն, շարադրանքը՝ անգլերեն), էջ 77–80: Հետևաբար, չի կարող ընդունելի լինել այն լեզվաբանների մոտեցումը, որոնք, անգլերենի ընդհանուր կերպի ձևի միայն աորիստային իմաստը նկատի ունենալով, այն բնորոշում են որպես կատարյալ կերպ (Perfective Aspect) ձև (տե՛ս, օրինակ, **L. J. Brinton**, *The Structure of Modern English. A Linguistic Introduction*, Amsterdam–Philadelphia, 2000, էջ 114):

հետևանքային կամ շարունակական առնչությունը ներկա իրադրության հետ (resultative or continuative current relevance of a past event)¹¹: Մինչդեռ Ա. Սմիռնիցկին և նրա հետևողությամբ մի շարք լեզվաբաններ գտնում են, որ անգլերենի պերֆեկտային և ոչ պերֆեկտային ձևերի հակադրամիասնությամբ դրսևորվում է ոչ թե կերպի կամ էլ ժամանակի, այլ ժամանակային վերաբերության (time relation) կամ հետագա ձևակերպմամբ՝ ժամանակային հարաբերակցության կարգը (category of time correlation), որտեղ հակադրության նշույթավորված եզրը ներկայացնում պերֆեկտային ձևերը: Ի տարբերություն ժամանակի քերականական կարգի, որը ցույց է տալիս եղելության (գործողության) հարաբերությունը այս կամ այն որոշակի (կոնկրետ) ժամանակի կտրվածքի նկատմամբ, ժամանակային հարաբերակցության կարգը ցույց է տալիս եղելության հարաբերակցությունը ժամանակի նկատմամբ ընդհանրապես: Մասնավորապես հակադրության պերֆեկտային եզրն արտահայտում է նախորդայնություն (precedence) որևէ ժամանակի կտրվածքի (ներկա, անցյալ, ապառնի) կամ մեկ այլ գործողության կատարման պահի նկատմամբ: Որպես համեմատության եզր ծառայող ժամանակի պահը որոշակիացվում է have օժանդակ բայի խոնարհման ձևերի միջոցով (have/has – ներկա, had – անցյալ, will have – ապառնի), որն արտահայտում է ժամանակի կարգը, իսկ նախորդայնության իմաստը, այսինքն՝ ժամանակային հարաբերակցության կարգը, դրսևորվում է have օժանդակ բայի և երկրորդ դերբայի կապակցությամբ (have + Participle II)՝ անկախ օժանդակ բայի ժամանակաձևից¹²:

Վ. Գուրնիչը անգլերենի ոչ պերֆեկտային և պերֆեկտային ձևերի հետ միասին շարունակական/ընթացքային (Continuous/Progressive) և վաղակատար շարունակական (Perfect Continuous) բայաձևերը նույնպես ներառում է ժամանակի հարաբերակցության կարգի մեջ՝ որպես տվյալ քերականական հակադրության առանձին եզրեր: Ըստ նրա՝ եթե պերֆեկտային ձևը (վաղակատարը) ցույց է տալիս նախորդայնություն, ապա շարունակական ձևը ցույց է տալիս համընթացություն որևէ ժամանակային կտրվածքի (ներկա, անցյալ, ապառնի) կամ մեկ այլ գործողության կատարման պահի նկատմամբ (հմմտ. At this moment I am writing a letter «Այս պահին նամակ եմ գրում» – համընթացություն ներկա պահի նկատմամբ, I was writing a letter at that time «Այդ ժամանակ նամակ էի գրում» – համընթացություն անցյալի տվյալ պահի նկատմամբ, Tomorrow at this time I will be writing a letter «Վաղը այս ժամին նամակ գրելիս կլինեմ» – համընթացություն ապառնիի ժամանակային պահի նկատմամբ): Իսկ վաղակատար շարունակական ձևը ցույց է տալիս

¹¹ Տե՛ս L. J. Brinton, նշվ. աշխ., էջ 114–115, հմմտ. նաև՝ Y. Mkhitarian, A. Chubaryan, Theoretical English Grammar, Yerevan, 2008, էջ 127–128:

¹² Տե՛ս Смирницкий А. И., նշվ. աշխ., էջ 308–316, հմմտ. նաև Ильин Б. А., նշվ. աշխ., էջ 90–93:

գործողության տևական ընթացքը որևէ ժամանակային պահի նախորդող մի որոշակի ժամանակահատվածում՝ ընդհուպ տվյալ պահը: Նշենք, որ Վ. Գուրևիչը նույնպես ժամանակային հարաբերակցության կարգը ընդհանուր առմամբ տարբերակում է կերպի և ժամանակի քերականական կարգերից: Այդուհանդերձ, նա, նկատի ունենալով, որ նախորդայնությունը և համընթացությունը ժամանակային հասկացություններ են, ժամանակային հարաբերակցության կարգը բնորոշում է որպես յուրատեսակ հարաբերական ժամանակ (своеобразное относительно время, relative time): Ինչ վերաբերում է կերպի և ժամանակի կարգերին, Վ. Գուրևիչը գտնում է, որ կերպի քերականական կարգը, ի տարբերություն ռուսերենի, անգլերենին բնորոշ չէ (թեև տվյալ բառային իմաստով և համատեքստով պայմանավորված՝ ժամանակային հարաբերակցության կարգի ձևերը կարող են նաև հավելյալ կերպային իմաստներ արտահայտել), իսկ ժամանակի կարգը թե՛ անգլերենում, թե՛ ռուսերենում հանդես է գալիս հակադրության երեք եզրերով՝ ներկա, անցյալ, ապառնի¹³:

Անգլերենի ժամանակային հարաբերակցության քերականական կարգի գուրևիչյան մեկնաբանության մեջ կուզենայինք առանձնացնել երկու կարևոր կետ. 1. այն, որ նախորդայնություն արտահայտող վաղակատարի հետ միասին շարունակական բայաձևը ներգրավվում է տվյալ կարգի մեջ՝ որպես հակադրության համընթացություն արտահայտող եզր, 2. որ ժամանակային հարաբերակցության կարգը բնորոշվում է որպես յուրատեսակ հարաբերական ժամանակ: Ինչպես ստորև կտեսնենք, անգլերենի ժամանակային հարաբերակցության կարգը հատկապես այդ բնորոշմամբ մեծապես համապատասխանում է հայերենի համար Գ. Ջահուկյանի տարբերակած ոչ իրադրական ժամանակի ենթակարգին: Բայց մինևույն ժամանակ կարծում ենք՝ ճիշտ չէ ժխտել կերպի քերականական կարգի գոյությունը անգլերենում: Արդեն խոսել ենք այն մասին, որ անգլերենի ընթացքային ձևի միջոցով արտահայտվող կոնկրետ ընթացքայնությունը և ոչ ընթացքային ձևի միջոցով արտահայտվող սովորության տևականությունը անկատար կերպի մասնավոր դրսևորումներից են: Հետևաբար, ոչ ընթացքային և ընթացքային ձևերի իմաստային տարբերությունը չի կարող բնութագրվել այլ կերպ, քան որպես կերպիմաստային հակադրություն: Մյուս կողմից՝ հայտնի է, որ մինևույն քերականական ձևը տարբեր ձևերի հետ կարող է մտնել քերականական տարբեր հակադրությունների մեջ՝ արտահայտելով մեկից ավելի քերականական կարգերի իմաստներ: Այսպես, եթե հայերենի անցյալ անկատար *գրում էր* բայաձևը անցյալ կատարյալ *գրեց* բայաձևի հետ կերպիմաստային (անկատար կերպ – կատարյալ կերպ) հակադրություն է կազմում, ա-

¹³ Տե՛ս Գу́ревич В. В., նշվ. աշխ., էջ 30–38, 152–157:

պա ներկայի *գրում է* ձևին հակադրվում է ըստ ժամանակային իմաստի (անցյալ ժամանակ – ներկա ժամանակ): Այդպես էլ անգլերենի շարունակական/ընթացքային I am working «աշխատում եմ» (այժմ) ներկայի ձևը ոչ ընթացքային՝ ընդհանուր կերպի I work «աշխատում եմ» (ընդհանրապես, սովորաբար) ձևի հետ կերպային, իսկ անցյալի շարունակական/ընթացքային I was working «աշխատում էի» (այդ պահին) ձևի հետ ժամանակային հակադրություն է կազմում, մինչդեռ նախորդայնությունն արտահայտող I have worked «աշխատել եմ» պերֆեկտային ձևին հակադրվում է ըստ ժամանակային հարաբերակցության իմաստի՝ որպես համընթացություն արտահայտող ձև: Ինչ վերաբերում է վաղակատար շարունակական I have been working «աշխատելիս եմ եղել (մինչև այժմ)» ձևին, կարծում ենք՝ ճիշտ չէ այն որպես հակադրության առանձին եզր դիտարկել ժամանակային հարաբերակցության կարգի մեջ, քանի որ ժամանակային հարաբերակցության իմաստը այս դեպքում դարձյալ նախորդայնությունն է, որին զուգակցվում է ընթացքայնության կերպային իմաստը:

Արդի հայերենում սահմանական եղանակի ներսում սովորաբար տարբերակվում են յոթ կամ ինը գլխավոր ժամանակային ձևեր՝ նայած այն բանին, թե հարակատար դերբայի և *եմ/էի* օժանդակ բայի կապակցությունները դիտվում են որպես եղանակային ձևե՞ր, թե՞ բաղադրյալ ստորոցյալ¹⁴: Թեև Մ. Ասատրյանը այդ հարցի նկատմամբ ունի երկվական վերաբերմունք, այդուհանդերձ ավելի ճիշտ է համարում *հարակատար դերբայ + եմ/էի* կապակցությունները հանել խոնարհման համակարգից¹⁵: Իսկ Է. Աղայանը *հարակատար դերբայ + եմ/էի* կապակցությունների՝ եղանակային ձև լինելու դեմ բերում է մի շարք փաստարկներ, որոնցից ամենագորեղը, մեր կարծիքով, հետևյալն է. «Բայի բաղադրյալ եղանակային ձևերում, որոնք կազմվում են որևէ դերբայի և օժանդակ բայի հարադրությամբ, ժխտական խոնարհման դեպքում օժանդակ բայը դրվում է դերբայից առաջ, ինչպես՝ *չեմ քնում, չէի քնում, չեմ քնել, չէի քնել, չեմ քնելու, չէի քնելու, չեմ քնի, չէի քնի*»¹⁶: Մինչդեռ *հարակատար դերբայ + եմ/էի* կապակցությունների ժխտական խոնարհման ձևերում օժանդակ բայը հետադաս է, ինչպես բոլոր բաղադրյալ ստորոցյալների պարագայում (հմմտ. *քնած չեմ, քնած չէի* և *հիվանդ չեմ, հիվանդ չէի*): Ըստ այդմ՝ Է. Աղայանը միանգամայն իրավացիորեն գտնում է, որ «մեր լեզվի արդի կառուցվածքում հարակա-

¹⁴ Տե՛ս **Հ. Բարսեղյան**, Արդի հայերենի բայի և խոնարհման տեսություն, Եր., 1953, էջ 180–199, **Է. Աղայան**, Ժամանակակից հայերենի հոլովումը և խոնարհումը, Եր., 1967, էջ 369, **Ս. Գ. Աբրահամյան**, **Ն. Ա. Պառնապյան**, **Հ. Ա. Օհանյան**, Ժամանակակից հայոց լեզու, Չևաբանություն, հ. 2, Եր., 1974, էջ 359–374, **Մ. Ասատրյան**, Ժամանակակից հայոց լեզու, Չևաբանություն, Եր., 1983, էջ 309–321:

¹⁵ Տե՛ս **Մ. Ասատրյան**, նշվ. աշխ., էջ 254–264:

¹⁶ **Է. Աղայան**, նշվ. աշխ., էջ 349:

տար դերբայով եղանակային (գլխավոր) բաղադրյալ ձևեր չեն կազմվում, այն, ինչ որ համարվում է սահմանականի հարակատար ներկա և հարակատար անցյալ, պետք է համարել բաղադրյալ ստորոգյալ և հանել խոնարհման հարացույցից»¹⁷: Մնացած յոթ ժամանակաձևերից անցյալ կատարյալը առանձնապես տարակարծությունների տեղիք չի տալիս: Ինչ վերաբերում է *անկատար/վաղակատար/ապառնի դերբայ +եւ/էի օժանդակ բայ* կապակցություններին, դրանց եղանակային ձևեր լինելը կասկած չի հարուցում, սակայն դերբայի և օժանդակ բայի քերականական-իմաստային փոխհարաբերությունը հայ քերականագիտության մեջ տարբեր կերպ է մեկնաբանվում: Մ. Աբեղյանը գտնում է, որ գործողության կատարման ժամանակն արտահայտվում է օժանդակ բայի, իսկ ընթացքային վիճակը (կերպը)՝ դերբայների միջոցով: Ուստի նա *եւ* օժանդակ բայով և դերբայներով կազմված բոլոր բայաձևերը դիտում է որպես ներկա ժամանակի, իսկ *էի* օժանդակ բայով և դերբայներով կազմվածները՝ անցյալ ժամանակի բայաձևեր: Հետևաբար, ժամանակ ասելով Մ. Աբեղյանը նկատի ունի այն ժամանակակետը, որի հարաբերությամբ վերցվում է գործողությունը: Ըստ այդմ՝ *գնում է, գնացել է, գնալու է* բայաձևերը նույնն են ժամանակով (ներկա) և իրարից տարբերվում են միայն կերպով՝ *գնում է* (կատարվող կերպ), *գնացել է* (կատարված կերպ), *գնալու է* (կատարելի կերպ)¹⁸: Մեր հետագա քերականները դերբայներով և *եւ/էի* օժանդակ բայով կազմված բաղադրյալ եղանակային ձևերում Մ. Աբեղյանի հետևողությամբ ընդհանուր առմամբ տարբերակում են կատարվող, կատարված և կատարելի կերպեր¹⁹: Բայց եթե Մ. Աբեղյանը կերպային իմաստը վերագրում էր միայն դերբայներին, հետագայում գործողության կերպ ասելով սովորաբար հասկանում են դերբայների արտահայտած գործողության ընթացքային վիճակի հարաբերումը (օժանդակ բայի միջոցով) որևէ ժամանակակետի հետ²⁰: Այդպիսի բնորոշմամբ գործողության կերպը և ժամանակը գրեթե նույնացվում են միմյանց, եթե նկատի ունենանք, որ ժամանակ ասելով մեր քերականները հասկանում են տարբեր ընթացքային վիճակներ արտահայտող գործողությունների հարաբերումը (օժանդակ բայի միջոցով) ներկայի և անցյալի ժամանակակետերի հետ և ընդունում են, որ, ասենք, ներկա ժամանակակետի համեմատությամբ վերցված կատարվող, կատարված և կատարելի կերպային վիճակ արտահայտող դերբայները կազմում են տարբեր ժամանակներ՝ ներկա, անց-

¹⁷ Նույն տեղում, էջ 354:

¹⁸ Տե՛ս Մ. Աբեղյան, Երկեր, հ. 2, Եր., 1974, էջ 270–271, 458–461:

¹⁹ Տե՛ս Հ. Բարսեղյան, նշվ. աշխ., էջ 151–152, Է. Աղայան, նշվ. աշխ., էջ 369, Ս. Գ. Աբրահամյան, Ն. Ա. Պառնասյան, Հ. Ա. Օհանյան, նշվ. աշխ., էջ 352–353, Մ. Ասատրյան, նշվ. աշխ., էջ 303–304:

²⁰ Տե՛ս Հ. Բարսեղյան, նշվ. աշխ., էջ 150–151, Ս. Գ. Աբրահամյան, Ն. Ա. Պառնասյան, Հ. Ա. Օհանյան, նշվ. աշխ., էջ 351, Մ. Ասատրյան, նշվ. աշխ., էջ 304:

յալ, ապառնի. հմմտ. **գնում է, գնացել է, գնալու է**²¹: Արդ, ստացվում է այնպես, որ ենթադրյալ «կերպային վիճակ» ցույց տվող դերբայները իրականում ժամանակային իմաստ են արտահայտում: Սակայն ինչպես հայտնի է, կերպը և ժամանակը, թեև միմյանց հետ սերտորեն կապված, երկու տարբեր քերականական կարգեր են ներկայացնում: Հետևաբար կերպային և ժամանակային իմաստները չեն կարող նույնական լինել:

Գ. Ջահուկյանը դերբայների և *ել/էի* օժանդակ բայի զուգորդությանը կազմվող վերլուծական (բաղադրյալ) ժամանակային ձևերը դիտարկում է միանգամայն նոր մոտեցմամբ: Նա չի ընդունում կատարվող, կատարված և կատարելի կերպերի ավանդական տարբերակումը: Ըստ Գ. Ջահուկյանի՝ համապատասխան դերբայները (որոնք նա անվանում է վերլուծական բայահիմքեր) արտահայտում են ոչ թե իսկական կերպային իմաստներ, այլ համընթացություն (միաժամանակություն), նախորդում և հաջորդում: Այլ կերպ ասած՝ այս դեպքում մենք գործ ունենք «ժամանակի ոչ իրադրական (անորոշ) արտահայտության հետ. իրադրական ժամանակի դեպքում նշվում է հաղորդողի ընտրած համեմատության եզրը՝ խոսելու պահը կամ անցյալում ու ներկայում ընտրված որևէ պահ... Ոչ իրադրական ժամանակը ցույց է տալիս պարզապես ժամանակային հաջորդականություն՝ անկախ հաղորդողից...»²²: Այսպիսով, Գ. Ջահուկյանը գտնում է, որ ժամանակի կարգն ունի երկու ենթակարգ՝ իրադրական ժամանակ և հաջորդականություն (ոչ իրադրական ժամանակ), թեև հնարավոր է համարում իրադրական ժամանակը և հաջորդականությունը դիտել որպես առանձին կարգեր: Հաջորդականության տարբեր եզրեր (համընթացություն, նախորդում և հաջորդում) արտահայտող վերլուծական բայահիմքերը, զուգորդվելով ոչ անցյալ – անցյալ հակադրություն արտահայտող *ել/էի* բայի ձևերի հետ, ցույց են տալիս բազմազան ժամանակահաջորդային հարաբերություններ²³: Նկատենք, որ Գ. Ջահուկյանը որպես ոչ իրադրական ժամանակի *հաջորդում* եզրն արտահայտող վերլուծական բայահիմք նշում է ոչ թե ապառնի, այլ ժխտական դերբայը, քանի որ ապառնի դերբայը համարում է հարակատար և համակատար դերբայների նման անկախ դերբայ՝ ածականական գործածությամբ (հմմտ. **գնալու օրը**), որը ժամանակային ձևերի կազմությանը մասնակցում է միայն երկրորդաբար: Այդուհանդերձ, **գնալու** ձևը կարող է զուգորդվել ոչ միայն **լինում եմ, լինում էի**, այլև **եմ, էի** ձևերի հետ: Ուստի, ըստ Գ. Ջահուկյանի, թեև **գնալու եմ, գնալու էի** ձևերը «այնպիսի ժամանակային

²¹ Տե՛ս Զ. Բարսեղյան, նշվ. աշխ., էջ 144–146, Ս. Գ. Աբրահամյան, Ն. Ա. Պառնասյան, Զ. Ա. Օհանյան, նշվ. աշխ., էջ 348–349, 353:

²² Գ. Ջահուկյան, Հայոց լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը, Եր., 1969, էջ 268–270, նույնի՝ ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, Եր., 1974, էջ 283–285:

²³ Տե՛ս Գ. Ջահուկյան, ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, էջ 283–285, 274:

ձևեր չեն, ինչպես **գնում եմ, գնացել եմ** տիպի բայաձևերը, բայց փաստորեն լրացնում են այդ շարքը...»²⁴: Իրականում ապառնի դերբայը մեր լեզվի արդի կտրվածքում անկատար և վաղակատար դերբայների նման կախյալ դերբայ է, այսինքն՝ հանդես է գալիս միայն բայական դիմավոր ձևերում. թեև ապառնի դերբայը անորոշ դերբայի սեռական հոլովաձևի հետ նույնական է ծագմամբ, սակայն դրանք համաժամանակյա տեսանկյունից քերականական համանուններ են ներկայացնում²⁵: Կարծում ենք՝ Է. Աղայանի կողմից *հարակատար դերբայ + եմ/էի* կապակցությունների պարագայում առաջարկված ժխտական խոնարհման ձևերի կազմության սկզբունքը ելակետային է նաև այս դեպքում (հմմտ. մի կողմից՝ **Այս ջուրը խմելու է – Այս ջուրը խմելու չէ**, մյուս կողմից՝ **Նա խմելու է այս ջուրը – Նա չի խմելու այս ջուրը**): Հետևաբար, **գնալու եմ** բայաձևը ոչ թե պարզապես լրացնում է **գնում եմ, գնացել եմ** բայաձևերի շարքը, այլ այդ շարքի լիիրավ անդամ է՝ նույնպիսի ժամանակային ձև:

Քանի որ Գ. Ջահուկյանը տարբեր ժամանակահատվածների հարաբերություններ արտահայտող վերլուծական ժամանակային ձևերին անվանումներ տալիս ելակետ է ընդունում իրադրական ժամանակի երկու եզրերը՝ ներկա և անցյալ ժամանակակետերը (հմմտ. ներկա, նախաներկա, ապաներկա և անցյալ, նախանցյալ, ապանցյալ անվանումները)²⁶, ապա կարող է այնպիսի տպավորություն ստեղծվել, թե նա ժամանակ ասելով Մ. Աբեղյանի նման նկատի ունի այն ժամանակակետը, որի հարաբերությամբ վերցվում է գործողությունը: Օրինակ, Մ. Ասատրյանը Գ. Ջահուկյանի տեսակետը մեկնաբանում է այսպես. «Եթե քերականական ժամանակ ասելով հասկանանք, թե ինչ ժամանակակետում է վերցվում գործողությունը, ապա սահմանական եղանակի վերաբերյալ (իմա՝ վերը բերված – Մ. Ա.) 6 բայաձևերը կդասավորվեն երկու ժամանակի՝ ներկա և անցյալ ժամանակների մեջ: Հարցը մոտավորապես այս ձևով են լուծում Մ. Աբեղյանն ու Գ. Ջահուկյանը: ...Երկրորդը գրում է, որ *էմ* օժանդակ բայի և դերբայների կապակցություններն արտահայտում են իրադրական ներկա ժամանակը, իսկ *էի* օժանդակ բայի և դերբայների կապակցությունները՝ իրադրական անցյալ ժամանակը: Համապատասխան կապակցությունները, նույնը լինելով ժամանակով, տարբերվում են միայն հաջորդականության կարգով (համընկում, նախորդում, հաջորդում)»²⁷ (ընդգծումը մերն է –

²⁴ Նույն տեղում, էջ 286–287:

²⁵ Տե՛ս **Ա. Ա. Աբրահամյան**, Բայը ժամանակակից հայերենում, գիրք I, Եր., 1962, էջ 376–378, **Մ. Գ. Աբրահամյան, Ն. Ա. Պառնասյան, Հ. Ա. Օհանյան**, նշվ. աշխ., էջ 327, **Մ. Ասատրյան**, նշվ. աշխ., էջ 283–288:

²⁶ Տե՛ս **Գ. Ջահուկյան**, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, էջ 285, աղյուսակ 31:

²⁷ **Մ. Ասատրյան**, նշվ. աշխ., էջ 298–299: Նշենք, որ Մ. Ասատրյանը նույնպես գտնում է, որ անկատար, վաղակատար և ապառնի դերբայներով արտահայտվում են ոչ թե իսկական կերպային իմաստներ, այլ գործողությունների հաջորդություն (համըն-

Ս. Ա.): Իրականում նման բովանդակությամբ ձևակերպում չի հանդիպում Գ. Ջահուկյանի համապատասխան աշխատություններում: Հավանաբար, Մ. Ասատրյանը տվյալ հետևությունը կատարել է հիմք ընդունելով իրադրական ժամանակի եզրերի և հաջորդականության եզրերի փոխհարաբերությունը ներկայացնող աղյուսակը²⁸: Նկատենք, սակայն, որ Գ. Ջահուկյանը *էս/էի* օժանդակ բայի ձևերով արտահայտվող ներկա և անցյալ ժամանակակետերը դիտում է ոչ թե որպես իրադրական ժամանակներ, այլ որպես իրադրական ժամանակի եզրեր (հաղորդողի ընտրած համեմատության եզրեր)²⁹: Իսկ իրադրական ժամանակի էությունը, ինչպես վերը տեսանք, նա բացատրում է հետևյալ կերպ. *իրադրական ժամանակի դեպքում նշվում է հաղորդողի ընտրած համեմատության եզրը՝ խոսելու պահը կամ անցյալում ու ներկայում ընտրված որևէ պահ, ի տարբերություն ոչ իրադրական ժամանակի, որը ցույց է տալիս պարզապես ժամանակային հաջորդականություն՝ անկախ հաղորդողից*. Պարզ է նաև, որ ոչ իրադրական ժամանակը՝ հաջորդականության (ենթա-)կարգը, արտահայտվում է վերլուծական բայահիմքերի (դերբայների) միջոցով: Բայց Գ. Ջահուկյանը չի խոսում այն մասին՝ արդյոք վերլուծական բայահիմքերը (դերբայները), զուգորդվելով *էս/էի* օժանդակ բայի ձևերի հետ, մասնակցում են իրադրական ժամանակի արտահայտմանը, թե՞ նրանք միայն հաջորդականության (ենթա-)կարգն են արտահայտում, իսկ իրադրական ժամանակն արտահայտվում է *էս/էի* օժանդակ բայի ձևերով: Կարծում ենք՝ այն հանգամանքից, որ ներկա, նախաներկա, ապաներկա ժամանակաձևերի դեպքում հաղորդողի ընտրած համեմատության եզրը (իրադրական ժամանակի եզրը) նույն ներկա ժամանակակետն է, ինքնին չի հետևում, թե հաջորդականության երեք եզրերը (համընթացություն, նախորդում, հաջորդում) արտահայտող վերլուծական բայահիմքերը ներկա ժամանակակետ արտահայտող *էս* օժանդակ բայի զուգորդությամբ արտահայտում են մեկ իրադրական ժամանակ, այն է՝ իրադրական ներկա ժամանակը: Ընդհակառակը, Գ. Ջահուկյանի աշխատանքի ընդհանուր շարադրանքից կարելի է հետևեցնել, որ նա նախաներկան համարում է անցյալ, իսկ ապաներկան՝ ապառնի ժամանակաձև: Այսպես, կերպի քերականական կարգը դիտարկելիս գրում է. «Անցյալ և ապառնի ժամանակների դեպքում, երբ խոսողը (հաղորդողը) որոշ իմաստով գնահատում է եղելությունը, կատարյալ և անկատար կերպերի հակադրությունը հանդես է գալիս որպես որոշակիության (հավասար-

կում, նախորդում, հաջորդում), և որ դերբայները ներկա և անցյալ ժամանակակետեր ցույց տվող *էս/էի* օժանդակ բայի ձևերի հետ միասին մասնակցում են ժամանակի քերականական կարգի արտահայտմանը (տե՛ս նույն տեղը):

²⁸ Տե՛ս Գ. Ջահուկյան, Հայոց լեզվի զարգացումը և կառուցվածքը, էջ 270, **նույնի**, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, էջ 285, աղյուսակ 31:

²⁹ Տե՛ս նույն տեղը:

տիության) և անորոշության արտահայտություն: ...**կ(ը)** նախամասնիկը, որ հիմնականում եղանակային արժեք ունի, ձեռք է բերում կերպային արժեք (կատարյալ ապառնի) և իբրև այդպիսին հակադրվում է անկատար ապառնիի ձևերին (այդ թվում **լու**-ով կազմվող բաղադրյալ ձևերին. հմմտ. **կգնամ** և **գնալու եմ**, որոնց փոխհարաբերությունը նույնն է, ինչ **գնացի** և **գնացել եմ** ձևերինը)»³⁰: Այստեղ մեզ հետաքրքրող հարցի տեսանկյունից կարևորն այն է, որ Գ. Ջահուկյանը **կգնամ** և **գնալու եմ** ձևերը հավասարապես դիտում է որպես ապառնի, իսկ **գնացի** և **գնացել եմ** ձևերը՝ անցյալ ժամանակաձևեր: Թե՛ առաջին և թե՛ երկրորդ դեպքում միմյանց հետ զուգադրվող բայաձևերը (**կգնամ** և **գնալու եմ** – ապառնի, **գնացի** և **գնացել եմ** – անցյալ), նույնը լինելով ժամանակով, տարբերվում են որոշակիության (հավաստիության) և անորոշության իմաստով: Հետևաբար, կարծում ենք՝ ճիշտ չէր լինի ասել, թե, ըստ Գ. Ջահուկյանի, **գնում եմ** – ներկա, **գնացել եմ** – նախաներկա, **գնալու եմ** – ապաներկա վերլուծական բայաձևերը նույնն են ժամանակով, այսինքն՝ իբր երեքն էլ ցույց են տալիս իրադրական ներկա ժամանակը: Տվյալ դեպքում մենք գործ ունենք ոչ թե մեկ, այլ երեք իրադրական ժամանակի (ներկա, անցյալ, ապառնի) հետ: Իսկ դա նշանակում է, որ իրադրական ժամանակի արտահայտման հարցում դեր ունեն թե՛ օժանդակ բայը, թե՛ վերլուծական բայահիմքերը. *վերլուծական բայահիմքերին (դերբայներին) բնորոշ ոչ իրադրական (անորոշ) ժամանակի իմաստը, եմ/էի օժանդակ բայի ձևերի զուգորդությամբ հարաբերվելով ներկա և անցյալ ժամանակակետերի հետ, որոշակիանում, այսինքն՝ իրադրական արտահայտություն է ստանում*: Այսպիսով, ներկա և անցյալ ժամանակակետերից յուրաքանչյուրի հարաբերությամբ ստացվում է երեք իրադրական ժամանակ, որոնք համապատասխանաբար ցույց են տալիս հաղորդողի ընտրած համեմատության եզրին համընթաց, նախորդող և հաջորդող եղելություններ. *ներկա, նախաներկա, ապաներկա* ժամանակաձևերն արտահայտում են ներկա ժամանակակետին համընթաց, նախորդող և հաջորդող, իսկ *անցյալ, նախանցյալ, ապանցյալ* ժամանակաձևերը՝ անցյալ ժամանակակետին համընթաց, նախորդող և հաջորդող եղելություններ:

Վերը կատարված քննությունից դժվար չէ նկատել, որ հայերենի հաջորդականության (ենթա-)կարգը մեծապես համապատասխանում է անգլերենի ժամանակային հարաբերակցության կարգին. ըստ էության, երկու դեպքում էլ գործ ունենք ժամանակի ոչ իրադրական (անորոշ) արտահայտության հետ, և երկու դեպքում էլ վերլուծական բայահիմքերի (դերբայների) միջոցով արտահայտվող ոչ իրադրական (անորոշ) ժամանակը, օժանդակ բայի ձևերի զուգորդությամբ հարաբերվելով որևէ ժամանակակետի հետ, որոշակիանում, դրսևորվում է որպես ի-

³⁰ Գ. Ջահուկյան, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, էջ 251–252:

րադրական ժամանակ: Այդուհանդերձ, անգլերենի ժամանակային հարաբերակցության կարգի և հայերենի հաջորդականության (ենթա-) կարգի պարագայում առկա են նաև որոշակի տարբերություններ:

1) Ոչ իրադրական ժամանակը հայերենում բնութագրվում է հաջորդականության երեք (համընթացություն, նախորդում, հաջորդում), իսկ անգլերենում՝ երկու (համընթացություն, նախորդում) եզրերով. հմմտ. հայ. **գրում է, գրել է, գրելու է** և անգլ. (He) **is writing** «գրում է», (He) **has written** «գրել է»:

2) Ոչ իրադրական ժամանակ արտահայտող վերլուծական բայահիմքերը հայերենում հարաբերակցվում են հաղորդողի ընտրած երկու եզրերի (ներկա և անցյալ ժամանակակետերի), իսկ անգլերենում երեք եզրերի (ներկա, անցյալ և ապառնի ժամանակակետերի) հետ. հմմտ. հայ. **գրում է, գրում էր** և անգլ. (He) **is writing** «գրում է», (He) **was writing** «գրում էր», (He) **will be writing** «գրելիս կլինի»: Հայերենում ապառնի ժամանակակետին համընթաց, նախորդող և հաջորդող եղելություններն արտահայտվում են երկրորդական բաղադրյալ ժամանակաձևերի միջոցով՝ **գրելիս կլինի, գրած կլինի, գրելու կլինի**:

3) Հայերենում հաջորդականության տարբեր եզրերն արտահայտող անկատար, վաղակատար և ապառնի դերբայները հանդես են գալիս միայն բայական դիմավոր ձևերում և այլ խոսքիմասային կիրառություն չունեն: Ուստի ինքնին վերցրած արտահայտում են ժամանակային հաջորդականություն: Մինչդեռ անգլերենում համընթացություն և նախորդում արտահայտող առաջին (Participle I) և երկրորդ (Participle II) դերբայները ունեն ոչ միայն բայական, այլև ածականական գործածություն (հմմտ. the writing man «գրող մարդը», the written letter «գրված նամակը»): Դրա հետևանքով դերբայները ժամանակային հաջորդականության (ոչ իրադրական ժամանակի) իմաստն արտահայտում են օժանդակ բայի ինֆինիտիվի ձևի զուգորդությամբ՝ to be + writing, to have + written: Նկատենք, սակայն, որ հայերենի և անգլերենի տվյալ առանձնահատկությունը ոչ իրադրական ժամանակի արտահայտման տեսանկյունից էական նշանակություն չունի, քանի որ անգլերենում օժանդակ բայի ինֆինիտիվի ձևի առկայությունն ընդամենը որոշակիացնում է դերբայական ձևի բայական խոսքիմասային պատկանելությունը՝ վերլուծական բայահիմքի արժեքով հանդես գալը, իսկ բուն ժամանակային հաջորդականության իմաստն արտահայտվում է դերբայների միջոցով:

4) Անգլերենում ոչ իրադրական ժամանակը (ժամանակային հարաբերակցությունը) դիտվում է որպես ժամանակի կարգից տարբեր, առանձին կարգ: Մինչդեռ հայերենում, ըստ Գ. Ջահուկյանի, իրադրական ժամանակի և ոչ իրադրական ժամանակի (հաջորդականության) կարգեր թե ենթակարգեր լինելու հարցը էական նշանակու-

յուն չունի. դրանք հնարավոր է դիտել թե՛ որպես առանձին կարգեր, թե՛ որպես ենթակարգեր: Նկատենք, որ անգլերենը, ոչ իրադրական ժամանակ արտահայտող վերլուծական բայահիմքերից (դերբայներից) անկախ, ունի խոսելու պահին համընթաց, նախորդող և հաջորդող, այսինքն՝ ներկա, անցյալ, ապառնի եղելություններ արտահայտող բաձևեր. հմմտ. (He) **writes** «գրում է» (սովորաբար), (He) **wrote** «գրում էր» (սովորաբար), «գրեց», (He) **will write** «կգրի»: Դեռ ավելին. խոսելու պահին հաջորդող եղելությունները կարող են արտահայտվել միայն այդ եղանակով, քանի որ անգլերենում ոչ իրադրական ժամանակը չունի *հաջորդում* ցույց տվող եզր: Դրությունը մի քիչ այլ է հայերենում. թեև այստեղ խոսելու պահին հաջորդող և նախորդող եղելությունները կարող են արտահայտվել նաև առանց վերլուծական բայահիմքերի մասնակցության՝ համադրական ձևով (հմմտ. **կգրեմ** – ապառնի³¹ և **գրեցի** – անցյալ), բայց համընթաց եղելություններն արտահայտվում են միայն վերլուծական բայահիմքի և *էմ* օժանդակ զուգորդության միջոցով՝ **գրում եմ**: Ըստ այդմ՝ ոչ իրադրական ժամանակ արտահայտող վերլուծական բայահիմքերը անխուսափելիորեն մասնակցում են ժամանակի քերականական կարգի արտահայտմանը՝ **գրում է** – ներկա, **գրել է** – անցյալ, **գրելու է** – ապառնի: Հետևաբար, իրադրական ժամանակը և հաջորդականությունը չեն կարող դիտվել որպես առանձին կարգեր. դրանք ժամանակի կարգի երկու ենթակարգերն են ներկայացնում: Նմանապես, եթե ընդունում ենք, որ անգլ. (He) **is writing** «գրում է» բայաձևը ներկա ժամանակ է արտահայտում, իսկ (He) **has written** «գրել է» բայաձևը՝ անցյալ, ապա կարծում ենք՝ ավելի ճիշտ կլինի անգլերենի ոչ իրադրական (անորոշ) ժամանակ արտահայտող ժամանակային հարաբերակցության կարգը ևս դիտել որպես ժամանակի քերականական կարգի ենթակարգ:

Այսպիսով, թե՛ անգլերենում, թե՛ հայերենում ժամանակի քերականական կարգը դրսևորվում է մասամբ պարզ (համադրական), մասամբ էլ՝ բաղադրյալ (վերլուծական) ժամանակաձևերի միջոցով: Բաղադրյալ ժամանակաձևերի դեպքում վերլուծական բայահիմքերը (դերբայները) արտահայտում են ոչ իրադրական (անորոշ) ժամանակի իմաստ, այսինքն՝ ժամանակային հաջորդականություն. հայերենում՝ համընթացություն, նախորդում, հաջորդում, անգլերենում՝ համընթացություն և նախորդում: Ոչ իրադրական (անորոշ) ժամանակը, օժանդակ բայի ձևերի զուգորդությամբ հարաբերվելով հաղորդողի ընտրած

³¹ **Գ(ը)** նախամասնիկով կազմվող ապառնի ժամանակաձևի՝ սահմանական, կամ ենթադրական եղանակին պատկանելը իրականում էական չէ, եթե նկատի ունենաք, որ յուրաքանչյուր ապագա (ապառնի) եղելություն միշտ ենթադրական է (տե՛ս **Գ. Ջահուկյան**, Ժամանակակից հայերենի տեսության հիմունքները, էջ 246, **B. Comrie**, Tense, Cambridge University Press, 1985, էջ 43 և հաջ., **Плунгян В. А.** Введение в грамматическую семантику: грамматические значения и грамматические системы языков мира. М., 2011, էջ 267-269):

համեմատության եզրերի (ժամանակակետերի) հետ, դրսևորվում է որպես իրադրական (որոշակիացված) ժամանակ:

Բանալի բառեր – ժամանակային հարաբերակցության կարգ, ոչ իրադրական ժամանակի (ենթա-)կարգ, ժամանակային հաջորդականություն, համընթացություն, նախորդում, հաջորդում, իրադրական ժամանակ, վերլուծական բայահիմքեր

SARGIS AVETYAN – *Сопоставительное рассмотрение категории временной соотносённости в английском и (под-)категории неситуационного времени в армянском.* – В статье показано, что (под-)категория неситуационного времени в армянском имеет много общего с категорией временной соотносённости в английском. В обоих языках категория времени выражается частично простыми и частично сложными (вспомогательный глагол + причастие) глагольными формами. Временные формы вспомогательного глагола указывают на данный момент в настоящем, прошедшем или будущем, с которым соотносится действие, тогда как причастия (в английском в сочетании с инфинитивом вспомогательного глагола, ясно демонстрирующего глагольное употребление причастий) выражают значение неситуационного (неактуализированного) времени, т. е. временную соотносённость: в английском – одновременность (**to be writing**) и предшествование (**to have written**), в армянском – одновременность (**գրում**), следование (**գրելու**) и предшествование (**գրել**) какому-то моменту в настоящем, прошедшем или будущем. Иначе говоря, значение неситуационного (неактуализированного) времени, соотносясь посредством временных форм вспомогательного глагола с каким-то моментом в настоящем, прошедшем или будущем, актуализируется и проявляется как ситуационное (определённое) время.

Ключевые слова: категория временной соотносённости, (под-)категория неситуационного (неактуализированного) времени, одновременность, следование и предшествование

SARGIS AVETYAN – *Contrastive Examination of the Category of Time Correlation in English and (Sub-)category of non-Situational Time in Armenian.* – An attempt is made to show that the (sub-)category of non-situational (non-actualized) time in Armenian has much in common with the category of time correlation in English. In both languages the category of time is expressed partly by simple and partly by compound (auxiliary verb + participle) tense forms. The tense forms of the auxiliary verb indicate the given time point of reference, whereas the participles (in English in combination with the infinitive of the auxiliary, to make clear the verbal use of the participles) express non-situational (non-actualized) time meaning, that is to say, time correlation: in English – simultaneity (**to be writing**), and anteriority (**to have written**), in Armenian – simultaneity (**գրում**), anteriority (**գրել**), and posteriority (**գրելու**) to any time point in present, past, or future. To put it in other way, the non-situational time meaning being correlated through the tense forms of the auxiliary verb to any time point in the planes of present, past, or future, becomes actualized and is manifested as situational (definite) time.

Key words: category of time correlation, (sub-)category of non-situational (non-actualized) time, simultaneity, anteriority, and posteriority to any time point in present, past, and future